

# ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ



- I. Арешти представників творчої інтелігенції
- II. Праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»
- III. «Український вісник». Арешти дисидентів 1977р.
- IV. Михайло Браїчевський «Приєднання чи возз'єднання?»
- V. ська група



# I. Арешти представників творчої інтелігенції



## **Напрями і вимоги дисидентського руху:**

- національно-визвольний, розширення національних прав аж до незалежності;**
- правозахисний, дотримання конституційних прав людини, виконання підписаних угод;**
- демократичний соціалізм, соціалізм з «людським обличчям», соціальна справедливість;**
- релігійний, свобода віросповідання, припинення тиску на церкву, відновлення УГКЦ;**
- кримськотатарський національний рух, метою якого було повернення на батьківщину, лідер — Мустафа Джемільєв.**

# Особливості опозиційного руху в другій половині 1960х - першій половині 1980х років. Форми діяльності дисидентів. Течії дисидентського руху

## Особливості дисидентського руху другої половини 1960-х — першої половини 1980-х років:

- стає більш масовим і організованим;
- були відкинуті ілюзії щодо ідей соціалізму й комунізму, рух став яскраво вираженим антитоталітарним;
- у поглядах дисидентів прослідковувався майже весь ідеологічний спектр;
- зв'язок з громадськістю країн Заходу і міжнародними правозахисними організаціями;
- заперечення насильницьких методів боротьби;
- прагнення легалізувати свою діяльність;
- 80 % дисидентів становила інтелігенція.

## Течії дисидентського руху в 1960–1980-ті роки:

- за соціалізм з «людським обличчям»;
- національно-визвольна;
- демократична правозахисна;
- релігійна.

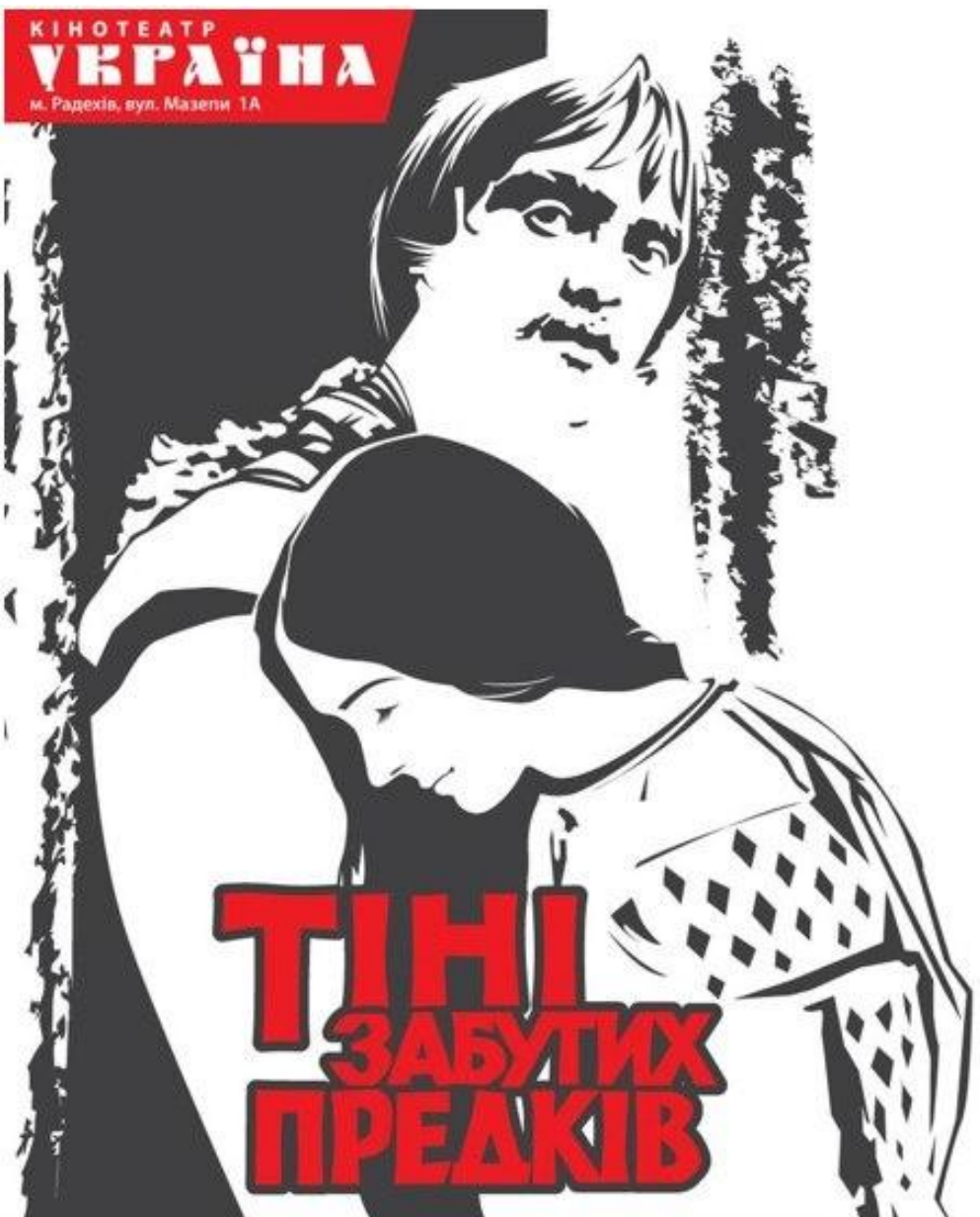
## Методи боротьби дисидентів:

- масові заходи;
- листи-протести до керівних органів УРСР і СРСР;
- протести, відкриті листи, звернення на адресу міжнародних організацій, урядів демократичних країн;
- виникнення і розповсюдження самвидаву;
- акції солідарності з іншими народами, що зазнали утисків від тоталітарної системи; підтримка кримських татар у їх прагненні повернутися на батьківщину; обстоювання ідеї рівноправності народів;
- вивішення синьо-жовтих прапорів;
- розповсюдження листівок;
- індивідуальні протести;
- створення правозахисних організацій.

Методи боротьби: у 1965 р. під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків» з критикою першої хвилі арештів дисидентів виступили І. Дзюба. В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус;



4 вересня 1965 року під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» після слова режисера, виступав Іван Дзюба



**КІНО  
СТУДІЯ**  
ТІНІ  
*Олександра Довженка*

*За мотивами одноіменної повісті Михайла Коцюбинського.*  
РЕЖИСЕР: СЕРГІЙ ПАРАДЖАНОВ  
ОПЕРАТОР: ЮРІЙ ІЛІЄНКО  
У ГОЛОВНИХ РОЛЯХ: ВАН МИКОЛАЙЧУК, ЛАРИСА КАДОНЧИКОВА, ОЛЕКСАНДР РАЙДАНОВ,  
НЕОНІЛА ТИПОВСЬКА, ОЛЕКСАНДР ГАЙ  
КОМПОЗИТОР: МИРОСЛАВ СКОРИК  
ХУДОЖНИК: МИХАЙЛО ЯКОВСЬКИЙ, ТЕОФІЛ ЯКУВЧИК

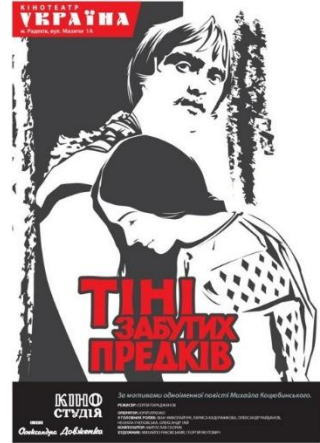
## *Документи розповідають*

### *Зі спогадів М. Роженка про події 4 вересня 1965 р. у кінотеатрі «Україна»*

*І раптом на сцену піднялася худорлява людина. Оголосили, що слово надається Івану Дзюбі. Зал помітно хитнувся... Приєднавшись до попередніх виступів щодо оцінки фільму Дзюба несподівано для присутніх, зокрема для мене, повідомив, що, на жаль, свято від фільму потьмарюється арештами серед української інтелігенції у Львові та інших містах України. Це повідомлення викликало шок. Принишкли актори, заціпенів зал.*

*Хтось із адміністраторів підбіг до Дзюби, почав забирати мікрофон, підштовхуючи Дзюбу до краю сцени. «Це провокація!» — почувлися вигуки, а Дзюба на краю сцени, мало не падаючи з неї в зал, продовжував щось говорити. Зал захвилювався.*

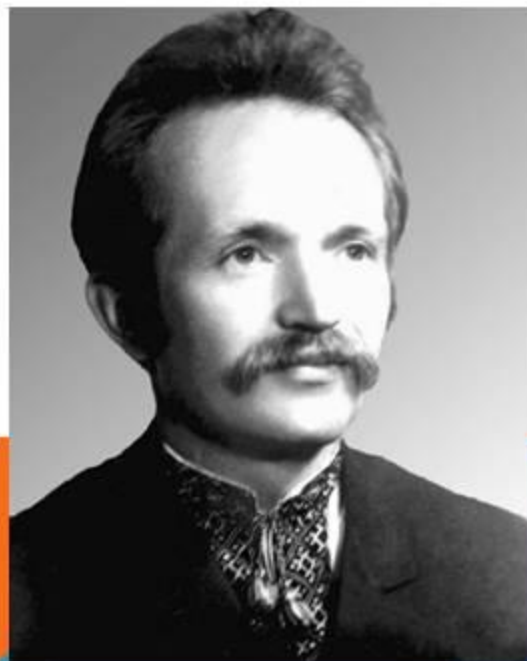
*І тут залунав новий голос, я глянув разом з усіма праворуч від сцени й побачив Василя Стуса. Це говорив він. Закликав глядачів на знак протесту проти арештів піднятися зі своїх місць. Очі Василя горіли. Під його поглядом люди почали спочатку несміливо, а потім сміливіше вставати, відтак сідати, коли він звертався до інших, і знову вставати... Промайнула думка, що сеанс зірвано, але в цей час мікрофонний голос попросив почати перегляд фільму. Світло в залі погасло. З темряви востаннє долинуло Василеве «Я вам розповім про Леніна», перекрите голосом гучномовця, — сеанс розпочався.*



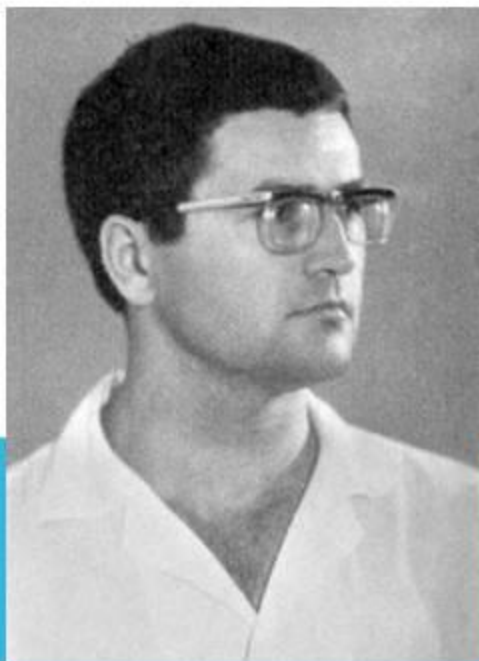


# АКЦІЯ ПРОТЕСТУ

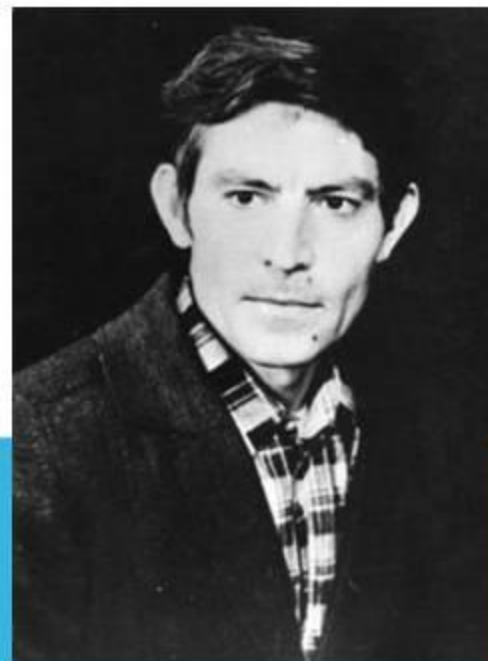
У вересні 1965 під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» в Києві взяв участь в акції протесту. Стус разом з Іваном Дзюбою, Вячеславом Чорновом, Юрієм Бадзьом закликав партійних керівників і населення столиці засудити арешти української інтелігенції, що стало першим громадським політичним протестом на масові політичні репресії в Радянському Союзі у післявоєнний час. За участь у цій акції його відраховано з аспірантури.



Вячеслав Чорновіл



Іван Дзюба



Василь Стус

## II. Праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»



У грудні 1965 р. І. Дзюба звернувся з листом до першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста та Голови Ради Міністрів УРСР В. Щербицького з протестом проти арештів творчої інтелігенції в республіці й долучив до нього свою працю «Інтернаціоналізм чи русифікація?»



Наприкінці 1960-х рр. за ініціативою влади в Україні розгорнулася кампанія цькування І. Дзюби. Від нього вимагали визнати помилковими свої погляди, а від Спілки письменників України — виключити І. Дзюбу зі своїх лав

про «мехо давне і своєчасне»:  
щоб ми спільними зусиллями  
його позбулися.

28.07.48

І. Дзюба



III. «Український вісник».  
Арешти дисидентів 1977р.



Важливою подією українського правозахисного руху став початок видання в січні 1970 р. у Львові «самвидавського» журналу «Український вісник». Його засновником і першим редактором став В. Чорновіл (у 1969 р. його звільнили за амністією).



У 1972 р. прокотилася друга хвиля масових арештів дисидентів, за ґрати потрапили понад 100 діячів опозиційного руху.



Так виглядав новорічний вертеп дисидентів у Львові 1972 р. Вони ще не знали, що влада готує на 12 січня...

# Ініціатором коляди стала колишня дружина В. Чорновола Олена Антонів



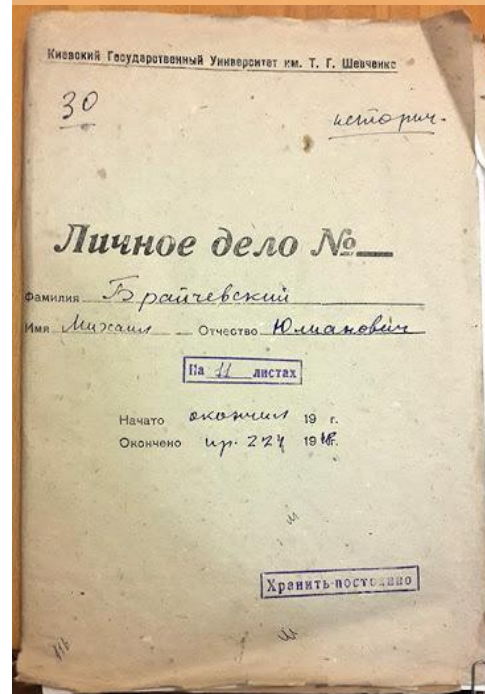
Вертеп у домі Садовських у Львові. Стоять ліворуч: Любомира Попадюк, Василь Стус, Олена Антонів, Ірина Калинець, Марія й Ганна Садовські, Михайло Горинь; сидять — Стефанія Шабатура ("циган"), Мар'ян Гатало, Олександр Кузьменко. Через три дні Стус, Калинець та Шабатура були заарештовані



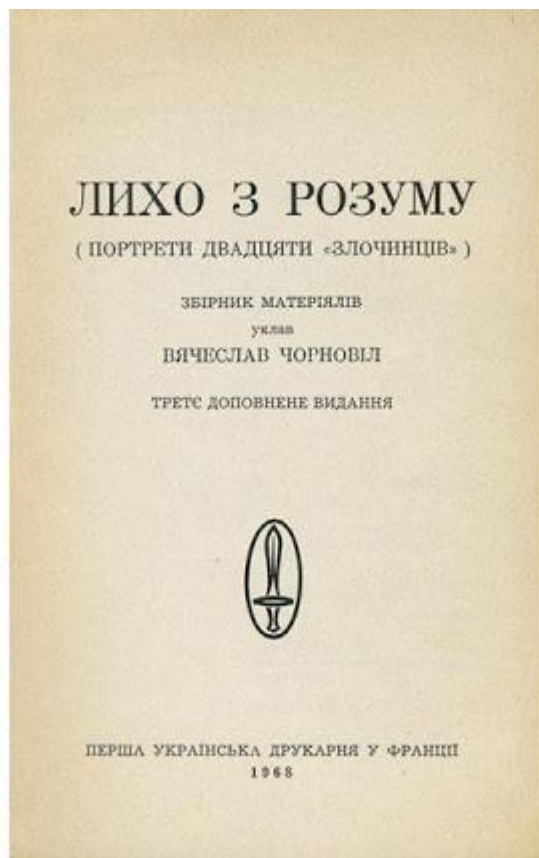
# IV. Михайло Брайчевський «Приєднання чи возз'єднання?»



Суспільний резонанс в Україні та за кордоном отримала стаття історика Михайла Брайчевського «Приєднання чи возз'єднання?» (1966 р.), у якій автор проаналізував україно-московський договір 1654 р. та його наслідки. Історик довів на фактах невідповідність нав'язаного в 1947 р. тодішнім першим секретарем ЦК КПУ Л. Кагановичем терміна «возз'єднання» фактичному змісту боротьби Б. Хмельницького проти польського панування в середині XVII ст. Статтю негативно сприйняли партійні ідеологи й заборонили до друку. Проте вона поширювалася «самвидавом» і здобула популярність серед української інтелігенції. У 1972 р. стаття потрапила за кордон і була видана в Канаді без відома автора. Після цього М. Брайчевський втратив роботу й упродовж наступних шести років не міг працювати за фахом.



Серед українських дисидентів і за кордоном добре відомою стала перша «самвидавська» стаття молодого журналіста В. Чорновола «Правосуддя чи рецидиви терору?», видана в 1966 р. Через рік він видав документальну збірку «Лихо з розуму» (портрети 12 «злочинців»). Обидві праці звертали увагу на неправомірність арештів та засудження українських дисидентів у 1965—1966 рр.



У квітні 1967 року світ побачив його працю «Лихо з розуму. Портрети двадцяти «злочинців». У нашому розумінні це означає приблизно таке: вийшла друком книга, яку читали і обговорювали у широких колах, нічого незвичного. Насправді все було трохи не так: надрукований зшиток з енциклопедичними довідками про 20х політв'язнів та їхніми листами, статтями, зверненнями, художніми творами та навіть живописом, тихо передавали з рук в руки у межах Радянського Союзу, а коли вдалось вивезти книгу за кордон - вона у прямому сенсі вибухнула. «Лихо з розуму» переклали англійською та французькою і читали у всьому світі. «Жодна українська публікація і жодна українська справа не здобула у Західному світі, в Америці й Канаді, такого колосального розголосу, як «Лихо з розуму» англійською мовою. У нас є сотні вирізок з преси англійською, французькою, іспанською, німецькою мовами, які писали про Чорновола і про «Лихо з розуму», - згадує

Осип

Зінкевич.

«Голос Америки», «Свобода», CBS\Канада та італійське радіо зачитували уривки з книги, про В'ячеслава Чорновола писали The Washington Post, The New York Times, Daily News та ряд інших світових видань. У 1975 році автор отримує престижну Міжнародну журналістську премію імені Ніколаса Томаліна, а у 1996 році - Державну премію імені Тараса Шевченка.



За таке у СРСР доводилось платити. В'ячеслав Чорновіл за ляпас владі (ще й напередодні 20 річниці підписання Загальної декларації прав людини) провів три роки у таборах. Суд над ним був відкритим: на процесі були присутні Ліна Костенко, Іван Дзюба, Іван Світличний, Алла Горська та інші. У таборі Чорновіл продовжує писати статті, які, звісно ж, вилучають. На знак протесту він оголошує 48 днів голодування. Звільнений у лютому 1969 року за амністією.



# V. Українська Гельсінська група



*У серпні 1975 р. уряди 35 держав Європи і Північної Америки, у тому числі і уряд СРСР, підписали Гельсінські угоди, що були покликані закріпити нові відносини в Європі, існуючі кордони та забезпечити виконання в кожній з них високих принципів демократії і прав людини.*



9 листопада 1976 р. група дисидентів у Києві об'єдналася в Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод. Мета заснування правозахисної неформальної групи - стежити за здійсненням Гельсінських угод на території України.





Засновники УГГ: письменник М. Руденко (голова), письменник-фантаст О. Бердник, правозахисники та колишні політв'язні Л. Лук'яненко, О. Мешко, П. Григоренко, І. Кандиба, мікробіолог Н. Строката, інженер М. Маринович, історик М. Матусевич, учитель О. Тихий. У наступні роки склад учасників УГГ поповнювався.



«Декларація» та «Меморандум Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод» були написані М. Руденком. Усі члени групи підписали декларацію власними іменами і подали свої адреси, підкреслюючи намір діяти виключно легальними методами. Проте дуже швидко проти них розпочалися репресії. У 1977-1978 рр. були заарештовані й засуджені М. Руденко, О. Тихий, М. Маринович, М. Матусевич, Л. Лук'яненко, О. Бердник. Зокрема Л. Лук'яненка як «особливо небезпечного рецидивіста» засудили до десяти років таборів і п'яти років заслання.



- **ЦІКАВИЙ ФАКТ**

*У 2016 р. в Україні відзначали 40-річчя заснування УГГ. При цьому зазначалося, що «це була перша легальна правозахисна організація в Українській РСР, яка відіграла одну з ключових ролей у національно-визвольній боротьбі українського народу, розпочала ненасильницький, легальний і правовий шлях у здобутті Україною незалежності, становленні демократії, поваги до прав людини».*



Микола Руденко



Петро Григоренко

## **Форми і методи боротьби з дисидентським рухом.**

### **1. Арешти:**

перша хвиля арештів: серпень-вересень 1965 р. (заарештовано 25 осіб);

друга хвиля арештів: 1970-1972 рр. (заарештовано понад 100 осіб);

третя хвиля арештів: початок 1980-х років (заарештовано близько 60 осіб).

### **2. Ізоляція в психіатричних лікарнях.**

### **3. Позасудові переслідування:**

звільнення з роботи;

виключення з партії, громадських, громадсько-політичних організацій, спілок;

позбавлення радянського громадянства;

організація громадського осуду.



Судовий процес над учасниками «арештованої коляди»